

H O O F D E N & Z I N N E N

Naar goede zorg met beleid

Er zit momenteel een spannende, meer fundamentele discussie in de lucht over de plaats en betekenis van gezondheidszorg als politiek-normatief terrein. Dit op zichzelf niet nieuwe thema wint tegen de achtergrond van onze worsteling met de vormgeving van het politieke bestel en de herinrichting van onze sociale arrangementen, hand over hand aan gewicht. De hamvraag van het huidige debat-in-wording betreft de kwestie of de introductie van 'meer zorginhoudelijke overweging' in de politiek van de jaren negentig niet alleen voor de zorgsector maar voor het politieke bestel in zijn algemeenheid belangrijke vernieuwingen in zich zou kunnen dragen. Op voorhand hangt deze vraag ten nauwste samen met de keuze of je het politieke domein vooral als een financieel, proceduralistisch en randvoorwaarden-scheppend terrein dan wel als een meer substantiërend domein wilt zien. Met de kernvraag van zorg zitten we dus dicht op politieke oerthema's: waartoe strekt de zuivere politiek zich uit, wat is haar relatie met maatschappelijke ontwikkelingen en waaruit bestaat politieke normativiteit?

Ironisch genoeg hangt dit algemene belang van het gezondheidszorgdebat dat eraan zit te komen op een positieve wijze samen met de marginale *niche* die gezondheidszorg in het politieke bestel

van oudsher inneemt. Gezondheidszorg is in de politiek altijd een beetje ondergeschoven geweest en daarover is vaak gemoepd. Gezondheidszorgbeleid heeft zich de laatste decennia meer op het raakvlak van politiek en maatschappelijk middenveld bewogen dan in het hart van wat als 'zuivere politiek' werd gedefinieerd. Dat thema's die in de zorg opgeld doen in onze politieke discussies misschien nu wél zullen gaan doorzingen, komt deels door het nog steeds toenemend maatschappelijk en moreel gewicht dat aan gezondheid wordt gehecht. De traditionele onderwaardering door de politiek van dit belang zal door deze groeiende druk niet veel langer meer houdbaar zijn.

Een radicale suggestie ten aanzien van de toenemende politieke betekenis van zorg was afgelopen jaargang te lezen in de bijdrage van Peter van Lieshout (directeur van het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn) in *s & D* (nr 6, 1995). Van Lieshout zet in dit artikel hoog in. De tobberige klaagzang die zo vaak uit politieke documenten over gezondheidszorgbeleid klinkt, heeft plaatsgemaakt voor een ferme onderstreping van 'de grote politieke urgentie van zorgbeleid'. Van Lieshout breekt een lans voor het strategisch inzetten van zorgretoriek in het beleid en dringt vooral aan op veel helderder expliciteringen van zorgverschijnselen in het politieke domein, wat uiteindelijk dan in nieuw zorgbeleid zou moeten uitmonden.

Om diverse historische rede-

INHOUD

Zorgbeleid?
Liberale hoogmoed
Meritocratie

H O O F D E N & Z I N N E N

nen is, aldus Van Lieshout, het publieke debat over zorgverschijnselen in sociaal-democratische kringen te zeer gedomineerd geraakt door concepten die stammen uit de sociale theorie zoals die gestalte heeft gekregen sinds de Verlichting. Het publieke debat over zorgverschijnselen is daardoor meer en meer gestructureerd in termen van macht, arbeid en recht. Deze retorische inbedding heeft ertoe geleid dat bepaalde vragen en reële fenomenen buiten haken zijn geplaatst, althans in het publieke discours. Om scherper te krijgen welke blikvernaauwing dit met zich mee heeft gebracht, daagt Van Lieshout aan het eind van zijn verhaal geïnteresseerden uit tot een begripsmatige ommekeer, of liever gezegd: een regelrechte conceptuele *tegencoup*. Hij stelt voor de sociaal-democratische sleutelbegrippen arbeid, macht en recht eens in termen van zorg te gieten. Zulk 'met zorg bijgesteld' politiek vertoog zou wel eens de ruimte kunnen bieden voor echt sappige en relevante noties en vragen, zoals de idee 'dat "macht" op een zorgzame wijze gebruikt zou dienen te worden' of de vraag hoe arbeid is 'om te vormen tot iets zorgzaams'.

De hete adem van Zalm

Deze laatstgenoemde opmerkingen van Van Lieshout doen denken aan de vragen naar 'wat voor zorg, voor wie, waarom, hoeveel en waar?', uit de recente PvdA-fractienota *Gepaste Zorg*. Uit deze nota spreekt een vergelijkbaar ongeduld met het weinig inhoudelijk doorklinken in het beleid van allerlei praktijk-noties over

goede zorg in de zuivere politiek. De nota en de publikatie die Rob Oudkerk op grond hiervan in S & D (nr. 11, 1995) het licht deed zien, zijn echter merkbaar geschreven met de hete adem van Zalm in de nek. Op de inhoudelijke vraag 'wie wordt waar beter van' volgt een betoog dat niet lijkt te ontkomen aan financieel-politieke dwang. De eigen politieke keuze ligt in de boodschap dat aan de interne doelmatigheidsbevordering binnen het werkveld van gezondheidszorg de voorkeur wordt gegeven boven een extra belasting van de burger middels allerlei eigen bijdragen. Het vocabulaire van de nota is in alle overige opzichten 'Zalms' te noemen.

Het aan het begin van dit artikel gesignaleerde spanningsveld heeft met de bijdragen van Van Lieshout en Oudkerk twee uitdrukkingsvormen gekregen. Waar dicht op de praktische politiek van alledag de speelruimtes beperkt lijken, ontstaat op loopafstand hiervan wel een groeiende gedachtenruimte. Toegegeven, de bijdrage van Van Lieshout draagt zowel het elan als de bezwaren van een visionair betoog. Er spreekt een serieuze zorg om de zorg uit, naast een bijna klassiek optimisme over de vormende invloed van het politiek debat op sociale praktijken. Dit hoge 'ideaal-gehalte' daargelaten mag te zijner verdediging worden aangevoerd, dat via zijn brede *culturele* benadering van zorg wij toch midden in een aantal kern-discussies van ons huidig politiek bestel belanden, en op een fundamenteeler niveau. Een politiek gesprek over zorg raakt

namelijk onvermijdelijk aan debatten over de relatie tussen formele en informele maatschappelijke verhoudingen en de gewenste aard en omvang van verzorgingsstaatarrangementen. Denken in termen van zorg dwingt tot nadenken over de problematische relatie tussen politiek en burgers en het hele ruwe steekspel met de markt. En bovendien valt in relatie tot zorg ook de bekende riedel van 'grote culturele en institutionele veranderingen' te bediscussieren, waaraan ons politiek debat steeds refereert: hoe verhoging van het algehele welvaartspeil, toegenomen individualisering, schuivende politieke constellaties, veranderende arbeidsmarkt, zich wijzigende man-vrouw-verhoudingen en veranderende demografische opbouw van de bevolking onderling samenhangen en ons toch zo'n ander soort mensen hebben gemaakt dan de Nederlanders van honderd jaar geleden. Dat wij mensen zijn geworden met mogelijk grotere zorgbehoeften!

Ik heb grote sympathie voor het type exercitie van Van Lieshout. Tegelijkertijd blijft de kritische vraag met de praktische hypertensie van Oudkerk in het achterhoofd natuurlijk: *what news shall we see once the dust has settled?* Welk reveil wordt in een pleidooi voor meer 'zorgvocabulair' in de politiek precies geblazen, maar vooral ook: welk nieuw 'zorgbeleid' zou daar reëel uit moeten voortvloeien?

Mijn eigen voorlopige stellingname is dat een hernieuwd debat over de politieke plaats, kleur en betekenis van gezondheidszorg

H O O F D E N & Z I N N E N

buitengewoon zinnig is, omdat het in de huidige politieke constellatie vragen oproept, die een brede historische en morele evaluatie van de ontwikkelingsgang van ons politieke domein vereisen. Zorg is een goed thema, omdat het de oude scheidingen tussen het private, het maatschappelijke/publieke en het zuiver politieke weer tot voorwerp van debat maakt. Juist omdat 'zorg' ons allen aan het hart gaat en in 'zorg' centrale waarden besloten liggen, kan 'zorg' deze katalyserende functie hebben voor het politieke debat over de aard van 'het politieke', en de scheiding tussen 'het politieke/publieke en het private'.

Zorgvragen worden dus tot katalysator, tot drager van belangrijke thema's die de aandacht krijgen juist omdat maatschappelijk aan zorg zo'n belang wordt gehecht, en juist omdat tot nog toe zorg politiek marginaal was.

Toch ben ik van mening dat een al te 'hard' zorg-beleid nog even mag worden opgeschort. Want waar staan wij? Het brede publieke debat over zorg brengt momenteel interessante inzichten uit feministische, filosofische en politieke hoek in wisselende combinaties bijeen. Dat gebeurt in allerlei publieke ruimtes: in de kroeg, in zorginstellingen, in universitaire collegezalen, voor televisiecamera's en in de spreekkamer van de dokter. 'Zorg' wordt in sommige van deze gesprekken in heel fundamentele zin verkend. Het is daarmee dat de zuivere politiek op termijn haar voordeel kan doen. Daarvoor zijn dan vertalers nodig, mensen die wat maatschappelijk leeft eigenstandig kunnen doorvertalen naar de zuivere politiek, mensen die naast bestuurlijke interesse ook politieke ruimte kunnen helpen creëren voor morele noties. Als Van Lieshout zijn betoog vooral heeft bedoeld om in het politieke

domein die zaak vast wat in de week te zetten, dan kan ik daar mee leven. Maar een te snelle politieke 'verharding' van zorg kan makkelijk contra-productief gaan werken, en dan wordt de boot gemist. De bredere publieke bewegingen rond zorg goed te volgen, helder te verwoorden en dapper te ondersteunen lijkt me cruciaal. Dit publiekelijk, als 'politiek in brede zin' te doen, lijkt me in hoge mate zinnig. Maar 'zorg' verder in te kaderen in nog onduidelijke, en mogelijk benarde 'beleids-ruimten', voordat die ruimten goed zijn doorgelucht of grondig zijn verbouwd, lijkt me voorbarig en zelfs risikant... Het debat dat nu nog 'in de lucht zit', moet eerst goed gevoerd zijn.

GODELIEVE VAN HETEREN
Als docente verbonden aan de vakgroep ethiek, filosofie en geschiedenis van de geneeskunde, KU Nijmegen

